

HARALD SCHOMBURG

FELSŐFOKÚ DIPLOMÁSOK SZAKMAI SIKERESSÉGE

Bevezetés

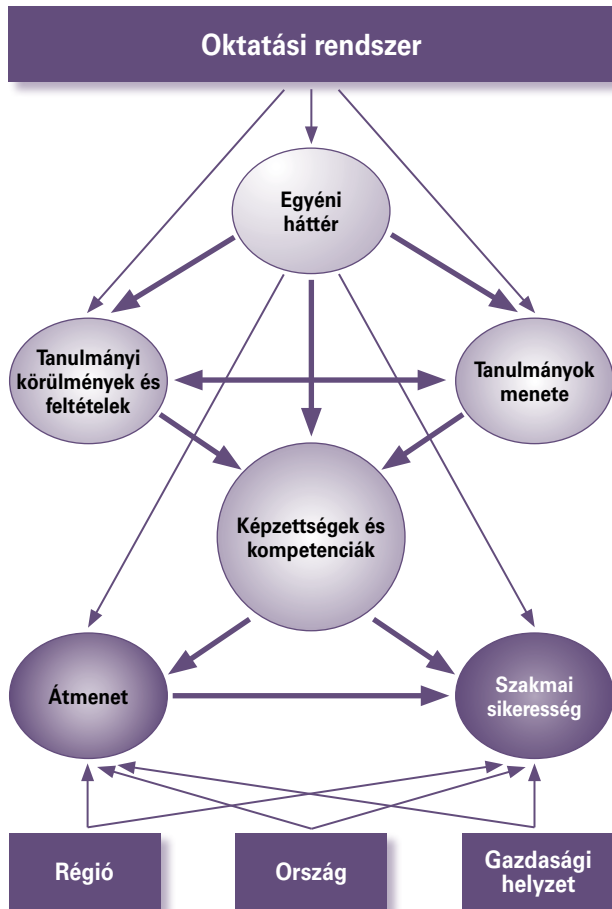
A diplomások foglalkoztatásáról és munkájáról készült vizsgálatok gyakran csak korlátozott körben vizsgálják a diplomások szakmai sikerességét. Jövedelmük (vagy kapcsolódó mutatók, például fizetés, bér) elemzését részesítik előnyben a humán tőke elméletet (*Psacharopoulos és Patrinos, 2004*) alkalmazva. Az oktatást befektetésként tekintik, és a diplomások később elért jövedelme alapján számolják ki a befektetés személyes vagy társadalmi megtérülését. Néha a diplomaszerezés után bizonyos idő elteltével vizsgált foglalkoztatottságot (alkalmazásban/munkanélküli) önmagában tekintik a szakmai sikeresség mutatójának. Az ilyen megközelítések gyakran figyelmen kívül hagyják, hogy a diplomások munkaorientációja és karriertervei összetettek, ezekben más tényezők, így a munkahelyi önállóság és a munka tartalma sokkal jelentősebb szerepet játszik, mint a jövedelem. Emellett a jövedelem és a foglalkoztatottság – különösen a friss diplomások esetében – nem kielégítő mutató a szakmai sikeresség tekintetében, hiszen az ő jövedelmük sok szektorban nem igazán differenciált (különleges belépési feltételek miatt), illetve a foglalkoztatottság önmagában nem releváns, ha a foglalkoztatási feltételeket nem vesszük figyelembe. A diplomások többsége dolgozik tanulmányai alatt, hogy hozzájáruljon tanulmányi költségeihez vagy munkatapasztalatot szerezzon, így a diplomaszerezés időpontja gyakran nem a munkavállalás kezdete. Számos kutatás bizonyítékkal szolgál arra, hogy indokolt a felsőoktatás és a munka egyre összetettebb kapcsolatát feltételeznünk (*Teichler, 1999*). Az egyének munkapiaci szereplőként mutatott rugalmassága iránt újonnan jelentkező igény is befolyásolhatja a munkaorientációjukat. Mindezek következtében a szakmai, munkavállalói siker fogalmát gazdagabb jelentéssel kell használnunk, az alábbihoz hasonló mutatók széles skáláján keresztül bemutatva:

- az átmenet folyamatának zökkenőmentessége,
- státusz, jövedelem, és a szakmai sikeresség egyéb dimenziói,
- siker a munka természetét tekintve, pl. a tudás alkalmazása és a munkára jellemző önállóság, és kihívást jelentő feladatok mértéke,
- a foglalkoztatás és a munka átfogó értékelése.

(A szakmai sikeresség kiterjesztett fogalmáról lásd még *Garcia-Aracil, 2003, Krempkow és Pastohr, 2006*.)

Az alábbi elemzés a CHEERS adatain alapul (a CHEERS felmérés módszertanát és főbb eredményeit lásd *Schomburg és Teichler, 2006*), amely lehetőséget nyújt a szakmai sikeresség széles körű mutatóinak alkalmazására. Érdemes számos kritériumot tekintetbe venni, és különös figyelmet fordítani arra, hogy mely tényezők „számítanak”. Milyen mértékben magyarázható a diplomások szakmai sikeressége társadalmi-élettörténeti háttérükkel, a felsőoktatást megelőző tanulmányaikkal, a képzési programjuk teljes felsőoktatási rendszerben elfoglalt helyével, különféle tanulmányi körülményekkel, és feltételekkel, tanulmányi viselkedéssel és a tanulmányok során elsajátított kompetenciákkal? (lásd 1. ábra)

1. ábra. A felsőoktatási intézményekben diplomát szerzők szakmai sikerességét elemző modell

Forrás: CHEERS Diplomás felmérés

Ebben a tanulmányban a CHEERS felmérés (*Careers after graduation: a European research study* – Karrier a diplomaszerezés után: európai kutatás) mintegy 36 000 diplomás résztvevőjén vizsgáljuk különböző tényezők hatását a munkavállalásra és munkahelyi sikerességre. Az elemzés egyes független változóit az alábbiak szerint csoportosítottuk:

- társadalmi-élettörténeti háttér,
- az intézmény és képzési program (ország, szakterület és elismertség),
- a diplomaszerezésig elsajátított kompetenciák, illetve
- a diplomaszerezés utáni foglalkoztatási feltételek és szakmai tapasztalatok.

A függő változókat, azaz a szakmai sikeresség mutatóit az alábbi csoportokba soroltuk:

- objektív mutatók (várakozási és keresési idő az első állásig, jövedelem és pozíció), valamint
- szubjektív mutatók (státusz és karrier, a tudás használata, a képzettségnek megfelelő pozíció, a munka önállósága és a munkahelyi elégedettség).

Az elemzés a szerkezeti tényezőkkel indul. Ilyenek a felsőoktatási intézmény országa, a szakterület és a képzési program, vagy az intézmény elismertsége. Ezek után elemzés alá vonjuk a társadalmi-élettörténeti háttérrel, a tanulmányi feltételeket és körülményeket, a tanulmányi viselkedést (pl. munkatapasztalatok), a kompetenciákat és munkavállalási feltételeket, illetve a diplomaszerezés utáni szakmai tapasztalatokat.

Számít az ország?

A diplomások foglalkoztatottsága és munkája országoként jelentős eltérést mutat. A CHEERS felmérés eredményei szerint a munkasiker objektív és szubjektív mutatóinak különbsége országok szerint inkább kimutatható, mint szakterületek, a foglalkoztatás gazdasági szektora vagy nemek szerint. Az 1. táblázat országokénti áttekintést ad a szakmai sikeresség különbségeiről, nagyjából négy évvel a diplomaszerezés után.¹

A szakmai sikeresség elemzésünkben kiválasztott 14 mutatója között figyelmet érdemel, hogy a hosszú távú szerződéssel rendelkező diplomások aránya 79% (Japán) és 27% (Spanyolország) között változott. Másrészt Finnországban a diplomások 86%-a szakképzettséget igénylő állást tölt be, míg Japánban ez csak 39%-ra igaz. Egy harmadik példa szerint a munkahelyi önállóságot Svédországban a diplomások 74%-a említette, azonban a Cseh Köztársaságban mindössze 35%.

Az országok közti különbségek átfogó bemutatásának érdekében az elemzésekben felhasznált összes mutató szempontjából rangsoroltuk az országokat, és kiszámoltunk egy átlagos rangsort is – objektív tényezők alapján külön mind az öt mutatóra, valamint a diplomások szubjektív értékeléseire alapuló kilenc mutatóra is. A 2. ábra bemutatja, hogy az objektív tényezők szerint a szakmai sikeresség Spanyolországban, Franciaországban és Olaszországban viszonylag alacsony, de átlag alatti a Cseh Köztársaságban is. Másrészt az átlagos rangsorban az észak-, nyugat- és közép-európai országok, illetve Japán között mérsékelt különbségek mutatkoznak: az egyes mutatók tekintetében vezető helyen lévő országok nem feltétlenül vannak a lista csúcán minden mutató esetében. Például Németország első helyen áll jövedelem szempontjából, de csak a hetedik a hosszú távú munkaszerződések tekintetében.

A 3. ábra más mintázatot mutat a szakmai sikeresség szubjektív mutatói esetében. A különbségek összességében nagyobbak itt az országok között. Ráadásul az első helyet elfoglaló Norvégia szinte minden mutató tekintetében listavezető, míg a lista utolsó helyén álló Japán szinte minden mutató esetében sereghajtó.

A 4. ábra a szakmai sikeresség objektív és szubjektív elemeinek országokénti átlagos rangsorát hasonlítja össze. Egyes országok mindkét tekintetben viszonylag jó helyezést érnek el, pl.

- 1 (1) Keresés időtartama: a diplomaszerezés után hónapokig tartó első álláskereső.
- (2) Átmenet időtartama: a diplomaszerezés és az első munkába állás közti idő (hónapok).
- (3) Jövedelem: éves bruttó jövedelem, a pillanatnyi főállásból, a főállásban megfizetett túlórából és extra kifizetésekből, és egyéb állásokból származó jövedelmek összege, csak teljes munkaidőben foglalkoztatott diplomásoknál.
- (4) Szakmai foglalkozás: a munka ISCO88 szerinti kódja, egy számjegy.
- (5) Státusz: mutató változó olyan tételekkel, mint „magas jövedelem”, „jó karrierkilátások” és „társadalmi elismertség és státusz”.
- (6) Megfelelő pozíció: F3a kérdés – Munkahelyének és munkájának minden dimenzióját (státusz, pozíció, jövedelem, munkahelyi feladatok stb.) figyelembe véve a munkahelye és munkája milyen mértékben felel meg képzettségi szintjének? 5 fokú skálán válaszoljon, ahol 5 = „Teljes mértékben megfelel”, és 1 = „Egyáltalán nem felel meg”.
- (7) Képességek használata: A tanulmányok során elsajátított tudás és képességek használata.
- (8) Önállóság: mutató változó olyan tételekkel, mint „nagyraért független munkabeosztás”, „saját ötletek megvalósításának lehetősége”, „kihívást jelentő feladatok”.
- (9) Munkahelyi elégedettség: egyetlen változó, G1 kérdés – Összességében milyen mértékben elégedett jelenlegi munkájával? 5 fokú skálán válaszoljon, ahol 5 = „Nagyon elégedett”, és 1 = „Nagyon elégedetlen”.

Finnország, Ausztria és Hollandia, és hasonlóképpen vannak olyan országok – például Olaszország, Franciaország és Spanyolország –, melyek mindkét kritérium szerint átlag alattiak. A legkiugróbb ellentét a japán diplomások helyzetében figyelhető meg: meglehetősen kedvező a kép a szakmai sikeresség objektív mutatói tekintetében, míg szubjektív szempontok szerint a legalacsonyabbak az értékek. Összehasonlító szempontból a japán diplomások helyzete kiváltságosnak tűnik a foglalkoztatásba történő sima átmenet, a jó jövedelem és a biztonságos foglalkoztatottság tekintetében, de sokan nem a szakképzettségüknek megfelelő szerepben dolgoznak, és nem tekintik státuszukat magasnak, illetve munkájukat szorosan tudásukhoz kapcsolódónak. Németországban, az Egyesült Királyságban és a Cseh Köztársaságban is igaz, hogy a diplomások láthatóan jobb helyzetben vannak az objektív mutatók tekintetében, mint a szubjektív mutatók szempontjából. Ezzel szemben Norvégia és Spanyolország diplomás munkavállalói a szubjektív mutatók szerint vannak jobb helyzetben.

1. táblázat. Diplomások szakmai sikeressége négy évvel a diplomaszerezés után (%)

	Ország*												Össze- sen
	IT	ES	FR	AT	DE	NL	UK	FI	SE	NO	CZ	JP	
Objektív mutatók													
O1) Foglalkoztatott (%)	79	73	69	87	87	93	87	93	83	87	85	88	84
O2) Teljes munkaidőben foglalkoztatott (%)	62	47	63	77	74	72	84	81	79	78	74	82	73
O3) Nem határozott idejű szerződés (%)	39	27	55	58	59	67	71	54	68	72	64	79	60
O4) Szakmai pozíció (%)	48	48	45	82	70	63	64	86	m	41	69	39	59
O5) Jövedelem (fizetési időszakkal korrigált számtani közép; EURO)	20,3	17,7	20,3	26,2	31,2	25,5	26,4	25,5	24,0	25,5	14,3	21,8	
Szubjektív mutatók													
S1) Tudás és képességek nagymértékű használata (%)	49	48	28	55	43	31	49	69	63	74	54	22	50
S2) Közel a szakterülethez (%)	81	79	66	73	77	80	67	85	85	93	77	49	76
S4) Megfelelő pozíció (%)	48	64	61	65	61	75	68	82	m	87	84	43	67
S5) Magasabb szint, vagy azonos szint (%)	72	71	68	79	74	84	77	88	91	92	87	69	80

	Ország*												Ösz- sze- sen
	IT	ES	FR	AT	DE	NL	UK	FI	SE	NO	CZ	JP	
S6) Elvárások teljesültek (%)	70	62	76	87	83	90	76	85	78	93	85	49	78
S7) Magas státusz (%)	23	37	23	29	23	33	32	26	51	27	33	15	29
S8) „Nagyfokú” önállóság a munkában (%)	33	41	42	56	52	61	41	64	74	68	35	37	50
S9) Magas munkahelyi elégedettség (%)	49	59	65	69	62	72	57	73	69	78	71	48	64

Forrás: CHEERS Diplomás felmérés

*IT = Olaszország
DE = Németország
SE = Svédország

ES = Spanyolország
NL = Hollandia
NO = Norvégia

FR = Franciaország
UK = Egyesült Királyság
CZ = Cseh Köztársaság
AT = Ausztria
FI = Finnország
JP = Japán

Objektív mutatók

- 01)–03) kérdés C10: Kérjük, tájékoztasson minket jelenlegi fő tevékenységéről.
- B) Főtevékenység fajtája. „Foglalkoztatott” jelentése „foglalkoztatás”, vagy „vállalkozó”, míg „munkanélküli” és „nem munkavégző”.
- C) Teljes-, vagy részmunkaidő?
- D) Szerződés típusa?
- 04) kérdés C10: Kérjük, tájékoztasson minket jelenlegi fő tevékenységéről.
Nyitott kérdés: Munkakör megnevezése. A foglalkozásokat az ISCO88 szerinti kódokkal jelöltük.
- 05) kérdés D11: Körülbelül mennyi az éves bruttó jövedelme?
A jelenlegi főtevékenységből, az onnan túlórából és extra kifizetésekből, valamint egyéb munkákból származó jövedelem összege; csak teljes munkaidőben foglalkoztatott diplomások.
- S1) kérdés F1: Ha figyelembe veszi az összes jelenlegi munkaköri feladatát: Milyen mértékben használja a tanulmányai (diplomaszerzés 1994-ben vagy 1995-ben) során elsajátított tudást és képességeket?
Válaszlehetőségek 1 = „Nagyon nagymértékben” és 5 = „Egyáltalán nem” között. Itt: válaszok 1 és 2.
- S2) kérdés F2: Hogyan jellemezné a szakterülete és a munkája közti kapcsolatot?
Válaszok: „A szakterületem az egyetlen lehetőség/legjobb” és „Más területek is felkészítettek volna a munkámra”.
- S3) kérdés E2: Milyen mértékben voltak hasznosak a tanulmányai (diplomaszerzés 1994-ben vagy 1995-ben) a jelenlegi munkahelyi feladataira való felkészülésben? Válaszlehetőségek 1 = „Nagyon nagymértékben” és 5 = „Egyáltalán nem” között. Itt: válaszok 1 és 2.
- S4) kérdés F3a: Figyelembe véve állása dimenzióit (státusz, pozíció, jövedelem, feladatok stb.): Állása és munkája milyen mértékben felel meg képzettségi szintjének?

Válaszlehetőségek 1 = „Teljes mértékben megfelel” és 5 = „Egyáltalán nem felel meg” között. Itt: válaszok 1 és 2.

S5) kérdés F3b: Mi a legmegfelelőbb képzettségi szint/végzettség az állásához és munkájához, összehasonlítva azzal, ahol 1994-ben vagy 1995-ben diplomát szerzett?

Válasz: „Alacsonyabb szintű felsőfokú képzés”, vagy „Egyáltalán nincs szükség felsőfokú képzettségre.”

S6) kérdés F5: Minden szempontot figyelembe véve, milyen mértékben felel meg a jelenlegi munkaköri helyzete azoknak az elvárásoknak, amelyeket tanulmányai kezdetén megfogalmazott?

Válaszlehetőségek: 1 = „Sokkal jobban, mint vártam” és 5 = „Sokkal kevésbé, mint vártam” között. Itt: válaszok 1 és 2.

S7) kérdés G3: Egy állás alábbi jellemzői milyen mértékben igazak jelenlegi szakmai helyzetére?

Válaszlehetőségek 1 = „Nagyon nagymértékben” és 5 = „Egyáltalán nem” között. Változó mutató, olyan tételekkel, mint a „magas jövedelem”, „jó karrierlehetőségek” és „társadalmi elismertség és státusz”. Itt: válaszok 1 és 2.

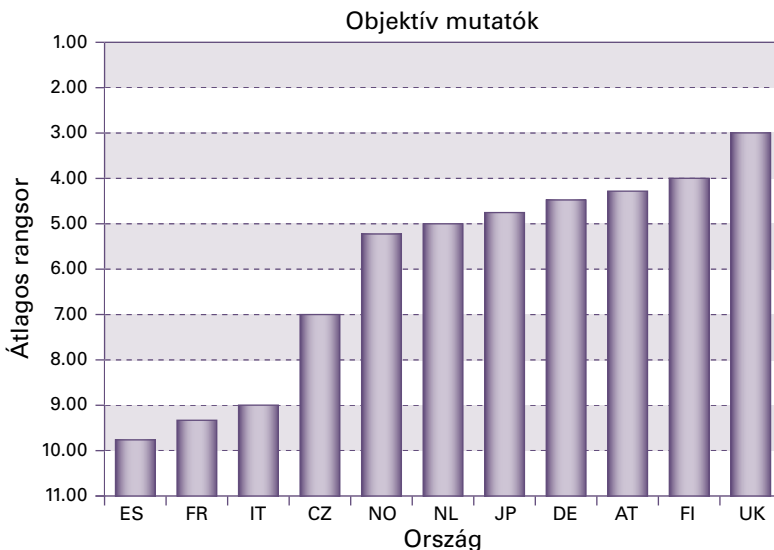
S8) kérdés G3: Egy állás alábbi jellemzői milyen mértékben igazak jelenlegi szakmai helyzetére?

Válaszlehetőségek 1 = „Nagyon nagymértékben” és 5 = „Egyáltalán nem” között. Változó mutató, olyan tételekkel, mint a „jórészt független munkabeosztás”, „saját ötletek megvalósításának lehetősége”, „kihívást jelentő feladatok”. Itt: válaszok 1 és 2.

S9) kérdés G1: Összességében milyen mértékben elégedett a jelenlegi munkájával?

Válaszlehetőségek 1 = „Nagyon elégedett” és 5 = „Nagyon elégedetlen” között. Itt: válaszok 1 és 2.

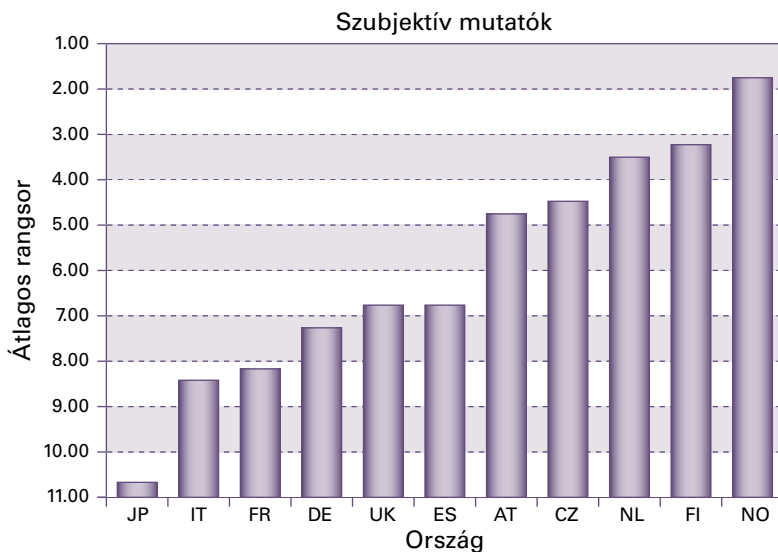
2. ábra. A szakmai sikeresség objektív mutatóinak átlagos rangsora országokként

Forrás: CHEERS Diplomás felmérés

A mutatók ismertetését lásd az 1. táblázat lábjegyzetében.

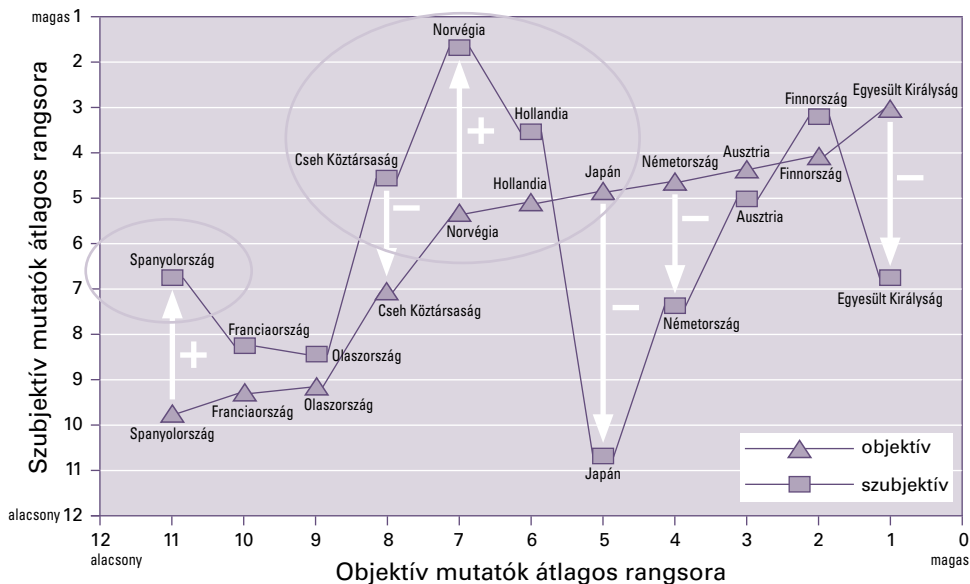
3. ábra. A szakmai sikeresség szubjektív mutatóinak átlagos rangsora országonként

Forrás: CHEERS Diplomás felmérés

A mutatók ismertetését lásd az 1. táblázat lábjegyzetében.

4. ábra. A szakmai sikeresség szubjektív és objektív mutatóinak kapcsolata (átlagos rangsor országonként)

Forrás: CHEERS Diplomás felmérés

A mutatók ismertetését lásd az 1. táblázat lábjegyzetében.

A felsőoktatási intézmény és a képzési program hatása

A közvélekedés szerint a felsőoktatási rendszer egyes országokban nagymértékben rétegződött, míg más országokban a különféle intézmények hírneve közti különbségek mérsékeltnek mondhatóak. Az előbbi országokban egyes intézményeknek jó a hírnevük, nehéz bekerülni: Angliában ilyen az Oxford University és a Cambridge University, Franciaországban a Grandes Écoles, Japánban pedig a Tokyo University és a Kyoto University.

A CHEERS felmérésben részt vevő diplomásoktól megkérdezték, hogy az első állásuk megszerzésében fontos szerepe volt-e annak, hogy melyik intézményben szereztek diplomát. Az eredmények csak mérsékeltten igazolták a közkeletű nézeteket (lásd a 2. táblázat a) sorát). A japán diplomások között a legmagasabb ez az arány (41%), míg az európai diplomások csak nagyjából fele ennyien tartják fontosnak az intézményt. A közvélekedést nyilvánvalóan gyengíti a tény, hogy az egyetemnek jelentős hatást tulajdonítók aránya az európai országokban csak 15%–26%. A varianciaelemzés azt mutatja, hogy az intézmény hírneve Franciaországban a legfontosabb (lásd a 2. táblázat b) sorát).

2. táblázat. A felsőoktatási intézmény hírnevének jelentősége munkaadói kiválasztási kritériumként, országonként (százalék, varianciaanalízis éta-négyzete az elvégzett felsőoktatási intézmény magyarázatával)

	Ország											
	IT	ES	FR	AT	DE	NL	UK	FI	SE	NO	CZ	JP
a) Az elvégzett felsőoktatási intézmény hírnevének jelentősége munkaadói kiválasztási kritériumként (százalék „fontos”)	19	16	19	17	16	15	23	24	23	m	26	41
b) Az elvégzett felsőoktatási intézménnyel magyarázott variancia (éta-négyzet)	14,5	11,3	32,4	12,4	18,9	9,1	20,0	12,1	14,2	m	12,4	21,1

m = hiányzó adat

Forrás: CHEERS Diplomás felmérés

Kérdés C8: Véleménye szerint a diplomaszerezését követő első munkahelyén, munkaadója számára az ön alkalmazásakor mennyire voltak fontosak az alábbi szempontok?

Válaszlehetőségek 1 = „Nagyon fontos” és 5 = „Egyáltalán nem fontos” között. A varianciaelemzés csak a 20-nál több válaszadóval rendelkező intézményeket tartalmazza.

A 3. táblázat a vizsgálatban részt vevő 10 legjobb felsőoktatási intézményt rangsorolja, abból a szempontból, hogy hallgatóik mennyire ítélik fontosnak az intézményt az alkalmazásuk elnyerésekor. Az egyetem hírnevét leginkább hat japán, három brit és egy olasz egyetem végzett hallgatói tartják fontosnak. Ezzel ellentétben elsősorban a németországi intézményekben végzett hallgatók kivételesen alacsony hányada hiszi, hogy állásuk elnyerését befolyásolta a diplomájukat kiadó intézmény hírneve. Ez megerősíti a közkeletű vélekedést.

A diplomások tapasztalatai és megfigyelései mellett természetesen azt is érdemes megvizsgálni, hogy a szakmai sikeresség számottevően változik-e a felsőoktatási intézménynek megfelelően. Ehhez, illetve a cikk többi elemzéséhez kilenc mutatót választottunk ki. A 4. táblázat

figyelemreméltó eltéréseket mutat, leginkább Norvégiában, a Cseh Köztársaságban, Franciaországban és Németországban. A különbségek az objektív mutatók szerint jelentősebbek, mint a szubjektív mutatók szerint. Ezek az adatok nem esnek egybe az intézményi rétegződés szerepéről kialakult közvélekedéssel a különböző országokban. Fel kell tételeznünk ezért, hogy más szempontok is szerepet játszanak. A jövedelmet és a státuszt az intézmény hírnevénél erősebben befolyásolhatja az adott régió gazdasági jóléte az országon belül. Sok ígéretes teljesítményt nyújtó, jó hírnevű egyetemen végzett hallgató további egyetemi képzésben vagy szakképzésben vehet még részt a vizsgálat időpontjában.

3. táblázat. Az elvégzett felsőoktatási intézmény hírnevének jelentősége munkaadói kiválasztási kritériumként, a kiválasztott intézmények szerint (számtani közép)

Intézmény neve	Ország	Számtani közép	Darab
<i>Legmagasabban értékelt</i>			
Hitotsubashi University	Japán	1,79	158
Keio Gijuku	Japán	1,81	59
University of Tsukuba	Japán	1,89	27
London School of Economics	Egyesült Királyság	1,97	28
Bocconi	Olaszország	2,02	50
Homerton College	Egyesült Királyság	2,05	48
Kyushu University	Japán	2,20	142
The University of Bristol	Egyesült Királyság	2,23	118
Hiroshima	Japán	2,58	43
Kansai Gakuin	Japán	2,37	84

Forrás: CHEERS Diplomás felmérés

A táblázat csak a 20-nál több válaszadóval rendelkező intézményeket tartalmazza.

A 4. táblázat külön mutatja be a hosszú és rövid egyetemi képzési programokon, illetve más típusú felsőoktatási intézményekben végzett diplomások munkahely-keresési sikerét. A szakmai sikeresség intézményenkénti különbségei Hollandiában és Norvégiában jelentősebbek az egyetemeken, mint más típusú felsőoktatási intézményeiben végzetek esetében. Németországban ennek ellenkezője igaz: A Fachhochschule-ben végzetek között nagyobbak a különbségek, mint az egyetemi diplomások között. Ez utóbbi eredmény ismét csak ellentétben áll a közvélekedéssel, és azt erősíti, hogy más tényezők is szerepet játszhatnak a különbségekben.

Számos európai országban sok éve fontos kérdés az intézménytípusok, illetve a rövid vagy hosszú képzési programok különbsége. A vitákban gyakran erős ellentétek mutatkoztak, melyekre hatással volt a hagyományos akadémikus értékek, illetve azon érvek szembenállása, hogy a rövid képzési programok, vagy a más típusú intézmények programjai sikeresebben alkalmazkodnak a foglalkoztatási rendszer igényeihez.

A diplomások tanulmányaikra vonatkozó visszatekintő értékeléséből kiindulva, a CHEERS vizsgálat eredményei ez utóbbit tükrözik: az ilyen intézményekben vagy programokban végzetek nagyobb arányban gondolják azt, hogy képzési programjuk figyelembe vette a foglalkoztatási rendszer igényeit, gyakorlatorientált vagy alkalmazott jellegű volt, mint a hosszú egyetemi képzési programokban vagy az egyetemeken képesítést szerzett diplomásoké. Másrészt

az 5. és 6. táblázat szerint a hosszú egyetemi képzési programok vagy egyetemek diplomásai magasabban értékelik kompetenciájukat és tanulmányaik hatását a karrierjükben, mint azok, akik rövid egyetemi programokban, vagy más típusú felsőoktatási intézményekben végezték tanulmányaikat:

- Az előbbieket sokkal ritkábban tartják foglalkoztatási és munkahelyi helyzetüket képzettségi tudásszintjükhöz képest nem megfelelőnek, mint az utóbbiak.
- Az előbbieket valamivel magasabban értékelik a munka szempontjából esetleg fontos képességek jelentős részét, illetve valamivel nagyobb mértékben tartják ezeket a munkaköri követelményekkel összhangban lévőnek. Ez a jelen keretek között elemzésre kerülő 15 tételből hatra igaz: széles körű általános tudás, szakterületre jellemző elméleti tudás, problémamegoldó-képesség, időbeli nyomás alatti munkavégzési képesség, és koncentrációs képesség.

Végül vannak a szakmai sikerességnek olyan aspektusai, amelyekben a rövid képzési programokon és más típusú felsőoktatási intézményekben végzetek hasonló értékeket érnek el, mint a hosszú, illetve egyetemi képzési programokon diplomázók. Ez igaz az álláskereső időtartamára, egyes kompetenciákra (szakterületeket keresztező tudás, tervezés és koordináció, törvények és jogszabályok alkalmazása, kezdeményezőkézség, hűség és tisztesség, különböző szociális-kommunikatív kompetenciák), éppúgy, mint az általános munkahelyi elégedettségre. Így a rövid felsőoktatási programok és egyéb típusú felsőoktatási intézmények úgy tűnik sikeresebben keltik azt a benyomást, hogy programjaik szakma-orientáltabbak. A tanulmányi körülményeik és feltételeik azonban nem készítik fel hallgatóikat jobban munkahelyi feladataikra és karrierjük egyéb dimenzióira. Számos tekintetben épp ennek ellenkezője igaz.

A szakterület jelentősége

A szakterületek főszerepet játszanak a diplomások foglalkoztatási kilátásaiban. Számos korábbi vizsgálat jelentős jövedelemkülönbségeket írt le a szakterületek szerint, és bizonyos szakterületek diplomásai nagyobb valószínűséggel néznek szembe foglalkoztatási nehézségekkel. A CHEERS adatai összességében igazolják ezt a közvélekedést.

Mindazonáltal a 7. táblázat két érdekes jellegzetességet mutat. Egyrészt, négy évvel a diplomaszerezés után hatalmas különbségek mutatkoznak a szakmai sikerességben a szakterületek szerint, leginkább jövedelemben és szakmai területen történő elhelyezkedésben, de a szakterületi különbségek a szakmai sikeresség más kategóriái, így a munkahelyi elégedettség és önállóság tekintetében marginálisak. Ez egyértelműen azt mutatja, hogy a nagy valószínűséggel, valamivel alacsonyabb társadalmi státuszhoz vezető szakterületek közül egyesek nem vezetnek kedvezőtlenebb munkakörülményekhez. A kevésbé magas rangsorolt és fizetett foglalkozások a kihívást jelentő, érdekes és kielégítő munka tekintetében gyakran hasonlóak a magas fizetett állásokhoz.

Másrészt, amíg a szakterületnek a legtöbb országban láthatóan van bizonyos szerepe a szakmai sikerességben, hatása e tekintetben alig érzékelhető az Egyesült Királyságban (átlagos megmagyarozott variancia csak 0,5%). Ez egybevágh a széles körben elterjedt nézettel, mely szerint a munkaerő felvétele az Egyesült Királyságban sok foglalkozási kategóriában kevésbé egyértelműen szegmentált az egyes szakterületek szerint, mint más európai országokban. Azt várhattuk volna, hogy Japánban az Egyesült Királysághoz hasonló a helyzet. A 7. táblázat azonban csak

azt erősíti meg, hogy a japán diplomások között a szakterület szerinti különbség viszonylag alacsony a jövedelem és státusz tekintetében, de nagyon magas a munkakört tekintve, illetve a munka természetét jelző mutatók többsége is figyelemreméltó. Az adatok alapján a különböző szakterületek olyan foglalkoztatási szektorokhoz vezetnek, melyek az európai országok többségében tapasztalhatóval megegyező mértékben különböznek munkahelyi feladatokban, de a diplomások jövedelme és státusza homogénebb képet mutat a szektorok között Japánban, mint Európában.

4. táblázat. Szakmai sikeresség és az elvégzett intézmény országok és intézménytípus szerint (a megmagyarázott variancia %-a)

	Ország											
	IT	ES	FR	AT	DE	NL	UK	FI	SE	NO	CZ	JP
Összes												
1. Álláskeresés ideje	8,7	3,8	5,5	11,6	7,4	4,7	2,0	1,8	6,7	5,3	2,9	7,0
2. Átmenet ideje	3,9	2,7	10,5	2,7	15,2	3,8	4,1	2,7	6,8	3,7	5,6	19,6
3. Jövedelem	7,7	10,7	21,6	6,1	19,7	9,4	7,2	13,2	25,7	10,0	24,5	13,4
4. Pozíció	4,2	7,0	15,8	1,6	4,2	7,3	3,1	1,8	37,3	h.a.	2,5	17,9
5. Státusz/karrier	3,2	2,7	4,8	4,0	6,0	4,0	2,5	2,5	6,7	3,4	4,8	4,5
6. Megfelelőség	2,4	2,5	6,6	1,1	4,3	3,4	5,8	2,5	4,2	h.a.	3,5	7,9
7. Tudás használata	2,8	2,1	5,2	0,7	6,9	2,7	4,5	3,5	4,6	7,1	5,7	10,5
8. Munkahelyi önállóság	2,2	2,1	2,5	1,8	8,0	3,5	2,2	1,5	3,5	3,9	1,9	5,2
9. Munkahelyi elégedettség	2,2	1,6	3,2	1,0	3,7	3,8	1,9	1,1	3,2	3,4	2,6	3,9
Hosszú program/egyetemi típusú intézmények												
1. Álláskeresés ideje	8,7	5,6	10,7	11,6	4,7	2,8	14,2	1,8	1,9	5,3	3,2	h.a.
2. Átmenet ideje	3,9	4,2	10,7	2,7	8,2	1,4	11,2	2,7	4,8	3,7	4,2	h.a.
3. Jövedelem	7,7	9,2	22,1	6,1	11,3	4,8	20,8	13,2	6,1	10,0	25,0	h.a.
4. Pozíció	4,2	6,7	17,2	1,6	4,1	3,6	27,2	1,8	1,0	h.a.	2,3	h.a.
5. Státusz/karrier	3,2	3,4	6,8	4,0	4,3	1,8	13,2	2,5	0,7	3,4	5,2	h.a.
6. Megfelelőség	2,4	2,1	8,1	1,1	4,8	1,2	14,5	2,5	0,9	h.a.	3,5	h.a.
7. Tudás használata	2,8	2,8	7,2	0,7	5,7	1,5	14,5	3,5	2,7	7,1	6,1	h.a.
8. Munkahelyi önállóság	2,2	2,3	4,4	1,8	3,2	1,5	18,2	1,5	0,5	3,9	1,8	h.a.
9. Munkahelyi elégedettség	2,2	2,0	3,9	1,0	3,4	1,2	11,2	1,1	0,7	3,4	2,9	h.a.

	Ország											
	IT	ES	FR	AT	DE	NL	UK	FI	SE	NO	CZ	JP
Rövid program/nem egyetemi típusú intézmények												
1. Álláskereső ideje	h.a.	5,3	3,1	h.a.	11,2	5,1	1,8	h.a.	5,9	h.a.	10,7	7,1
2. Átmenet ideje	h.a.	2,8	4,1	h.a.	14,4	5,2	4,0	h.a.	8,7	h.a.	32,7	19,4
3. Jövedelem	h.a.	10,0	10,7	h.a.	38,4	6,1	7,0	h.a.	21,7	h.a.	18,0	13,6
4. Pozíció	h.a.	9,4	7,8	h.a.	8,5	7,8	2,9	h.a.	9,9	h.a.	11,6	17,6
5. Státusz/karrier	h.a.	4,3	3,6	h.a.	11,0	5,5	2,4	h.a.	6,8	h.a.	12,8	4,5
6. Megfelelőség	h.a.	6,9	3,4	h.a.	5,4	4,7	5,9	h.a.	5,4	h.a.	7,2	7,9
7. Tudás használata	h.a.	8,5	3,1	h.a.	10,9	3,7	4,2	h.a.	5,9	h.a.	8,8	10,5
8. Munkahelyi önállóság	h.a.	4,4	3,9	h.a.	12,4	4,4	2,3	h.a.	4,8	h.a.	11,3	5,2
9. Munkahelyi elégedettség	h.a.	5,0	5,0	h.a.	6,6	5,3	1,8	h.a.	4,9	h.a.	16,4	3,9

h.a. = hiányzó adat

Forrás: CHEERS Diplomás felmérés

5. táblázat. Szakmai sikeresség kiválasztott szempontjai országonként és a felsőoktatási intézmény típusa, illetve a program szerint (számtani közép, százalék)

	Ország	Spanyolország	Franciaország	Németország	Hollandia	Egyesült Királyság	Norvégia
Álláskereső (számtani közép)	Egyetemek	11,5	7,0	5,5	5,1	4,4	4,2
	Egyéb intézmények	11,7	7,5	7,4	4,3	4,4	2,6
Nem megfelelő foglalkoztatás a képzettségi szinthez képest (%)	Egyetemek	5	6	5	2	1	1
	Egyéb intézmények	22	29	14	8	18	18
Általános elégedetlenség a jelenlegi munkával (%)	Egyetemek	14	12	12	7	21	4
	Egyéb intézmények	12	18	13	7	18	4
A tanulmányok során szerzett tudás/képességek kismértékű hasznosítása (%)	Egyetemek	24	33	24	17	14	6
	Egyéb intézmények	28	44	20	15	26	4

Forrás: CHEERS Diplomás felmérés

6. táblázat. Kiválasztott kompetenciák a diplomaszerezés időpontjában országonként és a felsőoktatási intézmény típusa, illetve a program szerint (százalék)

	Ország	Spanyol-ország	Francia-ország	Német-ország	Hollandia	Egyesült Királyság	Norvégia
Széles körű általános tudás	Egyetemek	61	50	57	66	66	69
	Egyéb intézmények	55	43	50	61	63	65
Szakterület-specifikus elméleti tudás	Egyetemek	60	61	76	72	67	84
	Egyéb intézmények	57	59	68	67	62	72
Módszerek szakterület-specifikus ismerete	Egyetemek	38	43	57	59	63	68
	Egyéb intézmények	42	37	46	57	48	55
Problémamegoldóképesség	Egyetemek	53	55	61	67	68	71
	Egyéb intézmények	48	47	56	61	65	60
Időbeli nyomás alatti munkavégzés képessége	Egyetemek	40	48	58	57	75	70
	Egyéb intézmények	30	47	52	56	67	57
Koncentrációs képesség	Egyetemek	71	72	77	73	70	74
	Egyéb intézmények	65	69	71	68	66	64

Forrás: CHEERS Diplomás felmérés

7. táblázat. A szakterület jelentősége a diplomások szakmai sikerességének kilenc mutatójában országonként (a megmagyarázott variancia %-a többszörös regressziós elemzésben; módszer: legkisebb négyzetek módszere)

A szakmai sikeresség mutatói	Ország											
	IT	ES	FR	AT	DE	NL	UK	FI	SE	NO	CZ	JP
1. Álláskeresés ideje	2,1	3,6	3,2	0,9	1,8	1,4	0,5	1,4	9,3	1,5	5,4	3,0
2. Átmenet ideje	1,6	3,1	3,0	3,6	8,9	1,3	1,4	2,2	4,1	2,9	2,7	7,9
3. Jövedelem	6,2	9,2	9,5	8,0	8,3	4,3	0,4	14,1	17,3	11,1	16,0	3,6
4. Szakmai pozíció	7,4	13,6	2,3	5,0	2,5	7,5	0,3	1,3	16,4	h.a.	0,3	18,7
5. Tudás és készségek használata (mutató)	3,4	7,0	3,1	2,7	4,2	3,1	0,3	5,8	8,0	8,6	4,0	7,5
6. Státusz/karrier (mutató)	5,9	1,6	2,1	7,0	3,0	4,9	0,5	3,2	4,3	2,6	6,1	1,3
7). Megfelelőség	5,2	4,2	3,1	3,7	2,3	3,0	0,2	2,7	1,8	h.a.	2,8	6,5
8. Munkahelyi önállóság (mutató)	2,2	3,7	1,7	5,7	2,4	1,5	0,4	2,3	1,7	4,3	1,8	2,2
9. Munkahelyi elégedettség	1,3	2,5	1,7	2,1	1,4	0,5	0,5	1,3	0,3	1,7	1,7	1,6
Átlag	3,9	5,4	3,3	4,3	3,9	3,1	0,5	3,8	7,0	4,7	4,5	5,8

h.a. = hiányzó adat: A kérdést nem tették fel az adott országban.

Forrás: CHEERS Diplomás felmérés

A szakmai sikerességhez hozzájáruló személyes tényezők

A korábbi kutatások kimutatták, hogy a diplomások szakmai sikerességében tapasztalt különbségek nem tulajdoníthatók kizárólag a felsőoktatás tanulmányi feltételeinek és körülményeinek, illetve a hallgatók tanulmányai során tanúsított viselkedésének (lásd *Pascarella és Terenzini*, 2006). A társadalmi-élettörténeti háttér, például a szülők képzettségét, társadalmi státuszát, illetve a diplomások nemét általában befolyásoló tényezőknek tekintik, és a tanulmányok sikerét bizonyos mértékben előre meghatározza a korábbi iskola.

A jelen cikkben elemzett lehetséges tényezők: a nem, a szülők végzettsége, a középfokú tanulmányok típusa, életkor a felsőoktatási tanulmányok kezdetén, a tanulmányok előtti munka, a tanulmányok előtti nemzetközi mobilitás.

A lehetséges két legfontosabb tényező egyike a *szülői végzettség*. A felsőoktatásban diplomát szerzett szülő egyértelmű előnynek tűnik a személyes sikerben. A szülői háttér Spanyolországban és Franciaországban a legfontosabb: Franciaországban a főiskolát végzett szülők diplomás gyermekei 18%-kal magasabb jövedelemről számolnak be, mint az alacsonyabb képzettségű szülők gyermekei. Spanyolországban ugyanez az előny 17%.

Jövedelem szempontjából a férfiak jelen kutatás összes vizsgált országában előnyben vannak a nőkkel szemben. De a *nem* általános szerepe a szakmai sikerességben ennél összetettebb. Ausztriában, Németországban, Hollandiában, Franciaországban, Olaszországban és Spanyolországban a férfiak szakmailag sikerebbek a jövedelem szempontjából, de néhány egyéb szempontból nem. Például egyes országokban a nők számára könnyebb az átmenet a felsőoktatásból

a foglalkoztatásba, munkájukban nagyobb hasznát veszik tudásuknak, és gyakrabban kerülnek a képzettségüknek megfelelő pozícióba.

A *tanulmányok előtti munkatapasztalat* nem kapcsolódik egyértelműen a szakmai sikerességhez a foglalkoztatásba való átmenetnél. A diplomások foglalkoztatása és munkahelyi helyzete szempontjából azonban megfigyeltük, hogy a korai munkatapasztalattal nem rendelkezők sikeresebbek. Ez arra utal, hogy a tanulmányok előtti munkavégzés az esetek többségében a kevésbé sikeres hallgatók kitérője volt.

A *középfokú tanulmányok típusa* nem kapcsolódik egyértelműen a szakmai sikerességhez. Egyes esetekben csekély, vagy semmilyen hatást nem tapasztalunk, máskor pedig szétartó hatásokat figyeltünk meg. A hagyományos és az egyéb középiskolai tanulmányok közti különbség vélhetően nem határozza meg a felsőoktatás felé vezető legkönnyebb utat.

A *tanulmányok előtti nemzetközi mobilitás* a legtöbb országban nem gyakorol jelentős hatást a diplomások szakmai sikerességére. A fennmaradó országokban is csekély hatás érzékelhető.

Végül fontos *az életkor a felsőoktatási tanulmányok kezdetén*. Azok, akik viszonylag fiatalon kezdték meg tanulmányaikat, átlagosan sikeresebbek karrierjükben, mint azok, akik valamivel később kezdték meg tanulmányaikat. Ez leginkább a jövedelemben nyilvánul meg, de a szakmai sikeresség más dimenziói is kapcsolódnak ehhez a tényezőhöz. Ez arra utal, hogy a középiskola elvégzése után később megkezdett tanulmányok – a folyamatos tanulmányi pályával szemben – a legtöbb esetben kitérőt jelentenek a kevésbé sikeres diplomások számára.

A többszörös regressziós elemzés eredményei azt mutatják, hogy az egyéni háttér összes elemzett dimenziója fontos hatást gyakorol a szakmai sikerességre. Ez igaz a szakmai sikeresség legtöbb elemzett mutatójára, és kifejezetten jelentős a diplomások jövedelme szempontjából. A teljes megmagyarázott variancia ugyanakkor a legtöbb országban meglehetősen alacsony, míg a személyes háttér szerepe Franciaországban és Norvégiában a legerősebb a diplomások szakmai sikerességében.

Tanulmányi feltételek, tanulmányi viselkedés és kompetenciák

Az adott képzési program kiválasztása mellett, ami meghatározza a sajátos kompetenciák elsajátításának lehetőségét, a hallgatók különböző tanulmányi környezetet (tanulmányi feltételek és körülmények) tapasztalhattak. Ez bizonyos mértékben motivációjuktól és viselkedésüktől függ. A CHEERS vizsgálatban az e szempontokra vonatkozó kérdéseket visszatekintő formában feltették, ezért elemezhető kapcsolatuk a szakmai sikeresség különböző tényezőivel.

A későbbi szakmai tevékenységekhez fontos kompetenciák és a felsőoktatás különböző jellemzői közti kapcsolatok vizsgálatával megállapítható a diplomaszerzés időpontjában, hogy a felsőoktatási intézmények és képzési programok milyen módon és milyen mértékben számítanak.

A kompetenciák kilenc dimenziója azonosítható a 36 tételre adott válaszok faktoranalízise segítségével. Nyilvánvaló, hogy a felsőoktatási képzési programok közvetlenül megcélznak a 8. táblázatban található faktorok közül egyeseket, elsősorban szakterület-specifikus kompetenciát, és bizonyos mértékben a különleges kompetenciákat is. Vannak azonban különböző – például az általános társadalmi – kompetenciák, melyek fejlesztéséhez kisebb mértékben és gyakran közvetettebb módon járul hozzá a felsőoktatás. E különbségek megléte mellett is érdemes elemzés alá venni a tanulmányi környezet különböző dimenzióit. Érdekes megvizsgálni, hogy megfigyelhető-e kapcsolatok, egyrészt az oktatási, tanulási és a volt hallgatók tanulmányi viselkedése, másrészt az elsajátított kompetenciák között.

8. táblázat. *Kompetenciák (önértékelés) a diplomaszerezés idején*

Dimenzió	Tételek	Átlag
1. Társadalmi kompetenciák	hűség, tisztesség, tolerancia, eltérő szempontok megbecsülése, személyes részvétel és érintettség	2,20
2. Kommunikációs kompetenciák	alkalmazkodóképesség, széles körű általános tudás, tudományágak közti gondolkodás/tudás, írásbeli kommunikációs képesség	2,36
3. Személyes kompetenciák	pontosság, figyelem a részletekre, munkavégzés nyomás alatt, koncentráció ereje, időmenedzsment	2,40
4. Szakterület-specifikus kompetenciák	szakterület-specifikus elméleti tudás, módszerek szakterület-specifikus ismerete	2,44
5. Elemző kompetenciák	elemző kompetenciák, problémamegoldó-képesség, körültekintő gondolkodásmód, önértékelés, kreativitás	2,47
6. Operatív képességek	manuális képesség, munkára való fizikai alkalmasság, csapatmunka	2,56
7. Vezetői kompetenciák	vezetői képesség, öntudatosság, döntésképeség, állhatatosság, felelősségvállalás, határozottság, kezdeményezés, tárgyalás	2,80
8. Szervezési kompetenciák	gazdaságos gondolkodás, szabályok és előírások alkalmazása, tervezés, koordináció és megértés, összetett társas rendszerek megértése	3,08
9. Különleges kompetenciák	idegen nyelvi tudásszint, számítógépes ismeretek	3,11

Forrás: CHEERS Diplomás felmérés

E1 kérdés: Kérjük, határozza meg, milyen mértékben rendelkezett az alábbi kompetenciákkal a diplomaszerezés időpontjában 1994-ben vagy 1995-ben, illetve milyen mértékben szükségesek ezek a jelenlegi munkájában.

A válaszokat 1 = „Nagyon nagymértékben” és 5 = „Egyáltalán nem” között adja meg. A kérdőívben 36 tétel szerepel.

A tanulmányi környezetet 12 – az oktatás és a tanulás² különböző tényezőit jelző – tétel rangsorolásával mértük, melyek közül négy szempontot lehet kiemelni:

- *Szakmai, gyakorlati orientáció* (közvetlen munkatapasztalat megszerzése, beállítottság és társadalmi-kommunikatív képességek, projekt és probléma alapú tanulás, tények és hatékony tudás, a tanulmányi fejlődés részletes és rendszeres értékelése);
- *Egyéni tanulás* (kurzusok és a specializáció területének szabad kiválasztása, szakdolgozat írása);
- *Oktatóközpontú* (az oktató, mint a fő információforrás, rendszeres óralátogatás);
- *Elmélet* (elméletek, fogalmak, vagy paradigmák).

2 B8. kérdés: Visszatekintve a tanulmányaira, melyek végén diplomát szerzett 1994-ben vagy 1995-ben: az alábbi oktatási és tanulási módszereket milyen mértékben hangsúlyozta az ön felsőoktatási intézménye, illetve annak oktatói? 5 fokú skálán válaszoljon, ahol 5 = „Nagyon nagymértékben”, és 1 = „Egyáltalán nem”.

Emellett számításba vettük a tanulmányi program típusát ('0' – fiktív változó az olyan rövid tanulmányi programokra, mint a „HBO” Hollandiában, és a „főiskola” Norvégiában, illetve '1' – a hosszabb tanulmányi programokra, mint az „egyetemi diploma” Németországban, vagy a „maîtrise” Franciaországban. A tanulmányi viselkedést két változóval mértük, melyek jelezték a részvételt a „szakmai gyakorlatot/gyakornoki időt a tanulmányok során”, valamint a tanulmányok tartalma és a tanulmányok során szerzett munkatapasztalatok viszonyát.³

A 9. táblázat bemutatja a többszörös regressziós elemzés eredményeit, melyben a 9 kompetenciafüggő változó, a tanulmányi környezet és a tanulmányi viselkedés változói a magyarázó változók. Az 1. oszlop a 9 kompetencia megmagyarázott varianciáját mutatja az országot (12 kategória) és a szakterületet (9 kategória) figyelembe véve. A 2. oszlopban egy az oktatás és tanulás négy tényezőjét tartalmazó modell eredményei láthatók. A 3. oszlop a 2. oszlopból származó modellt tartalmazza, kiegészítve a képzési program típusa és a tanulmányi viselkedés változóival, a 4. oszlop pedig az előző modellek összes változóját magába foglalja.

Megállapítható, hogy figyelemreméltó számú (önbeszámolón alapuló) kompetencia magyarázható az oktatás és tanulás szempontjaival. Az előzetes várakozásoknak megfelelően a tanulmányi környezet fontosabb az olyan kognitív dimenziók szempontjából, mint a szakterület-specifikus tudás és az elemző képességek, illetve kevésbé jelentős az általános társadalmi kompetenciák tekintetében. De a speciális kognitív kompetenciák is inkább az ország és a szakterület szerkezeti mintázatától függnnek.

A tanulmányi feltételek és körülmények relevánsnak tűntek a kompetenciák szempontjából akkor is, ha a tanulmányi viselkedés, az ország és a szakterület hatása kontrollálva volt. A „szakmai, gyakorlati orientáció” tényezője a legfontosabb, ha a különböző regressziós elemzésekben a standard regressziós együtthatókat nézzük, miközben a „klasszikus oktatás” egyáltalán nem releváns.

Társadalmi-élettörténeti háttér, kompetenciák, foglalkoztatás és szakmai fejlődés a diplomaszerezés után

Számos, a felsőoktatási intézmények hatókörén kívül eső vagy azok által legjobb esetben is csak korlátozott mértékben befolyásolható tényező járul hozzá a diplomások szakmai sikerességéhez. Ez áll egyrészt a társadalmi-élettörténeti háttérre és a korábbi tanulmányi, illetve munkahelyi tapasztalatokra, melyeket az intézmények a felvételi kiválogatás során alakítanak. Másrészt a karrier sikerét meghatározhatják az átmenet időszakának eseményei, a kezdeti képzés, illetve a diplomások és alkalmazottak különböző tevékenységei a karrier kezdetén, ahol a felsőoktatási intézmény legfeljebb másodlagos szerepet játszhat.

A mobilitás és a diplomaszerezést követő karrier néhány ilyen szempontja a CHEERS vizsgálat részét képezte, és számításba vehető a szakmai sikeresség magyarázatában. Regressziós modelleknél a következő változókat vettük figyelembe az egyéni szakmai sikeresség magyarázatakor:

- nemzetközi mobilitás a tanulmányok után,
- szakmai tevékenységek (pl. szakmai folyóiratok gyakori olvasása),
- további tudományos képzés,
- szakmai oktatás vagy képzés.

3 B7. kérdés: A tanulmányai során szerzett munkatapasztalatai (állás, ösztöndíj stb.) milyen mértékben kötődtek tanulmányai tartalmához (1994-ben vagy 1995-ben szerzett diplomát)? 5 fokú skálán válaszoljon, ahol 5 = „Nagyon nagymértékben”, és 1 = „Egyáltalán nem”.

9. táblázat. *Önértékelt kompetenciák magyarázata a tanulmányi feltételek szerint (többszörös regressziós elemzés, megmagyarázott variancia, módszer: legkisebb négyzetek módszere)*

Függő változók		Ország és szakterület (1)	Tanulmányi feltételek és tanulmányi körülmények (2)	(2) és tanulmányi viselkedés és tanulmányi program típusa (3)	Összes változó (1 és 3) (4)
1. Társadalmi kompetenciák	COMM	5,7	2,1	2,9	8,5
2. Kommunikációs kompetenciák	GENE	10,9	6,8	8,3	16,0
3. Személyes kompetenciák	SELF	6,1	5,7	6,8	10,8
4. Szakterület-specifikus kompetenciák	KNOW	7,5	8,8	10,6	14,4
5. Elemző kompetenciák	ANAL	8,1	8,7	10,2	15,1
6. Operatív képességek	OPER	8,2	5,7	6,4	9,4
7. Vezetői kompetenciák	MANA	6,6	5,0	5,7	10,5
8. Szervezési kompetenciák	ORGA	9,4	6,6	7,1	15,0
9. Különleges kompetenciák	SPEC	15,4	3,4	9,2	18,6

Forrás: CHEERS Diplomás felmérés

Emellett a foglalkoztatási helyzet szempontjait, mint például a szerződés típusát (határozott vagy határozatlan idejű) és a szervezeti keretet, mint például a szervezet típusát (magán, vagy közintézmény) is figyelembe vettük.

A 10. táblázat a szakmai sikeresség kilenc mutatóját függő változóként bevonó, regressziós elemzésben alkalmazott különböző modellek eredményeit összegzi. Az 1. modell az alapmodell, ahol csak az ország, a szakterület és a tanulmányi program (pl. rövid/hosszú) szerkezeti változóit vettük figyelembe.

A 2. modellben a társadalmi-demográfiai háttérváltozók (nem, magasan képzett szülők, kor, nemzetközi mobilitás a tanulmányok előtt) az átmenet időtartamát, a jövedelmet és a státuszt magyarázzák leginkább. A társadalmi-demográfiai háttérváltozók alig adnak magyarázatot a többi függő változóra.

A 3. modell a kompetenciákkal és munkaorientációval való összefüggést teszteli. A kompetenciák és a munkahelyi önállóság relevánsnak tűnik a szakmai sikeresség minden tekintetében, de különösen a jövedelem, státusz, tudás és képességek használata és a munkahelyi önállóság szempontjából.

A 4. modell egyes alkalmazási feltételek és a diplomaszerezés utáni tapasztalatok alapján magyarázza a szakmai sikerességet. Az alapmodellel összehasonlítva az itt bevont változók jelentős hatással vannak a szakmai sikeresség minden aspektusára mintegy négy évvel a diplomaszerezés után (a modell természetesen irreleváns az átmenet két mutatója szempontjából),

de különösen a jövedelem, státusz, megfelelés, képességek használata és munkahelyi önállóság tekintetében.

Az 5. modellnél az 1–4. modell változóit együtt alkalmaztuk a szakmai sikeresség magyarázatára. Az eredmények összevetése az 1–4. modell eredményeivel azt mutatja, hogy van bizonyos átfedés a 2–4. modellek magyarázó ereje között, de a modellenkénti megmagyarázott variancia jórészt az adott modellre jellemző, egyedi hatást mutat. A társadalmi-demográfiai változóknak, kompetenciáknak és a foglalkoztatási helyzetnek/tapasztalatoknak megvan a maguk súlya a szakmai sikeresség magyarázatában.

Végül a 6–13. modellben a szakmai sikeresség mutatóinak lehetséges kapcsolatait elemeztük. Először azt vizsgáltuk, hogy az álláskeresés időtartama hatást gyakorol-e az átmenet idejére, és a szakmai sikeresség egyéb mutatóira (6. modell). Az eredmények egyértelműek: az átmeneti szakasz időtartama az álláskeresés idejétől függ, de ez a szakmai sikeresség többi mutatóját csak kis mértékben befolyásolja.

Az átmeneti időszak hossza nem tűnik relevánsnak a szakmai sikeresség magyarázatában, ha az álláskeresés idejét már számításba vettük (7. modell).

A diplomások munkaköre (foglalkozás osztályozása az ISCO88 szerint) és a státusz dimenzió (jövedelem és karrier) fontosnak mutatkozik a munkakör megfelelése, a képességek használata, a munkahelyi önállóság és a munkahelyi elégedettség (lásd 8–13. modell) meghatározójaként. A végzettségnek megfelelő munkakörrel együtt, a munkahelyi önállóságot és elégedettséget láthatóan sokkal jobban befolyásolják a diplomások jelenlegi állásának értékelt státusz dimenziói (szubjektív mutató), mint jövedelmük (objektív mutató).

Végül elemeztük az egyes változók egyedi hozzájárulását a különböző regressziós modellekben a szakmai sikeresség magyarázataihoz. A 11. táblázatban akkor jelennek meg a standard regressziós együtthatók a teljes modellből (5. modell), ha értékük nagyobb, vagy egyenlő $\pm 0,1$. Sok más együttható szignifikáns az 5%-os, vagy akár az 1%-os szinten, de az adatok nagy mennyiségét figyelembe véve ez önmagában nem jelzi a jelentős hatást, a 11. táblázatban csak a legerősebb együtthatókat mutatjuk be.

Egyetlen hatótényező sem dominál a szakmai sikeresség kilenc mutatójának magyarázatában. Az egyes változók relevanciája a legtöbb esetben nagyon alacsony a modellben. A nem például csak a jövedelem esetében tűnik relevánsnak (a férfiak előnyben vannak még akkor is, ha számos egyéb változó hatását kontrolláljuk). Ugyanez igaz a szervezet méretére (a nagyobb szervezeteknél dolgozó diplomásoknak magasabb a jövedelmük). A tanulmányok ideje alatt szerzett szakmai munkatapasztalat hatása az átmeneti időszakra jelentős (minél több, a tanulmányokhoz kapcsolható munkatapasztalattal rendelkezik a diplomás, annál rövidebb az álláskeresés, illetve a diplomaszerezés és az első munkahely között eltelt idő), valamint a tudás és képességek használatában releváns négy évvel a diplomaszerezés után. Az utóbbi a tanulmányok alatti szakmai, gyakorlati orientáció hosszú távú hatásaként is értelmezhető. A diplomások szakmai, gyakorlati orientációjának hatását az is mutatja, hogy a diplomaszerezés utáni szakmai tevékenységek (pl. szakmai cikkek olvasása) következetesen pozitív módon kapcsolódik a szakmai sikeresség összes mutatójához. A munkaorientációk (munkahelyi motiváció) szintén fontosnak tűnnek – ezek együtthatói a legmagasabbak, de azt is figyelembe kell venni, hogy a pillanatnyi foglalkoztatási helyzet is befolyásolhatja őket.

10. táblázat. A szakmai sikeresség kilenc mutatójának magyarázata egyéni társadalmi-demográfiai háttér, kompetenciák és tanulmányi viselkedés, foglalkoztatási feltételek és diplomaszerezés utáni tapasztalatok szerint (a többszörös regressziós elemzés megmagyarázott varianciájának százaléka, módszer: legkisebb négyzetek módszere)

Mo- dell		Szakmai sikeresség-mutató								
		Állás- keresés	Átme- net ideje	Jöve- delem	Pozí- ció	Stá- tus	Meg- felelő pozí- ció	Ké- pes- ségek hasz- nálata	Önál- lóság	Mun- ka- helyi elége- det- tség
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
1.	Ország, szakterület és program típusa	8,8	16,0	6,2	8,2	4,1	8,3	12,3	8,9	4,5
2.	1. modell és élettörténeti adatok	9,1	17,2	10,0	8,7	5,0	8,7	12,5	9,0	4,7
3.	1. modell és kompetenciák	10,9	17,9	11,3	9,4	17,6	10,9	23,5	21,7	6,7
4.	1. modell és foglalkoztatási helyzet, és diplomaszerezés utáni tapasztalatok	-	-	18,4	11,5	12,5	15,2	19,4	17,0	7,5
5.	1–4. modell összes változója	11,1	18,8	22,0	12,5	22,5	17,2	27,7	26,7	9,5
6.	5. modell és álláskeresés (1)	-	30,3	22,7	12,8	22,9	17,7	28,2	27,0	9,5
7.	6. modell és átmenet időtartama (2)	-	-	23,0	12,8	22,9	17,7	28,2	27,0	9,9
8.	7. modell és pozíció (4)	-	-	24,1	-	24,8	22,0	29,9	28,6	10,8
9.	8. modell és jövedelem (3)	-	-	-	-	28,4	28,0	30,0	28,8	12,3
10.	9. modell és státusz (3)	-	-	-	-	-	31,6	33,7	47,9	29,2
11.	10. modell és képességek használata (7)	-	-	-	-	-	43,6	-	51,7	33,3
12.	11. modell és pozíció megfelelése (6)	-	-	-	-	-	-	-	52,5	37,5
13.	12. modell és munkahelyi önállóság (8)	-	-	-	-	-	-	-	-	41,2

Svédország, a Cseh Köztársaság és Japán adatai nem szerepelnek, hiányzó változók miatt.

Forrás: CHEERS Diplomás felmérés

11. táblázat. A szakmai sikeresség kilenc mutatójának magyarázata egyéni társadalmi-demográfiai háttér, kompetenciák és tanulmányi viselkedés, foglalkoztatási feltételek és diplomaszerezés utáni tapasztalatok szerint (standard regressziós együtthatók többszörös regressziós elemzésben, módszer: legkisebb négyzetek módszere, csak $\pm 0,1$, vagy magasabb béták)

Szakmai sikeresség-mutató									
	Állás-keresés	Átmenet ideje	Jövedelem	Pozíció	Státusz	Megfelelő pozíció	Képességek használata	Önállóság	Munkahelyi elégedettség
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Hosszú tanulmányi programok	-	-	+0,15	+0,17	-	-	-	-	-
Nem (Férfi)	-	-	+0,11	-	-	-	-	-	-
Kor	-	-0,10	-	-	-	-	-	-	-
Tanulmányokkal kapcsolatos munkahelyi tapasztalatok a tanulmányok során	+0,12	+0,12	-	-	-	-	+0,14	-	-
Kompetenciák: Szakterülethez kapcsolódó tudás és módszerek	-	-	-	-	-	-	+0,12	-	-
Munkaorientáció: Státusz	-	-	-	-	+0,29	-	-	-	-
Munkaorientáció: Képességek használata	-	-	-	-	-	-	+0,16	-	-
Munkaorientáció: Önállóság	-	-	-	-	-	-	-	+0,28	+0,12
Határozatlan idejű szerződés	-	-	+0,14	-	+0,12	-	-	-	-
Nagy szervezet	-	-	+0,15	-	-	-	-	-	-
Szakmai tevékenységek	-	-	+0,11	+0,12	+0,11	+0,18	+0,14	+0,18	+0,13

Forrás: CHEERS Diplomás felmérés

Konklúzió

A diplomások Európában és Japánban nem csak a képzési piramis csúcsán helyezkednek el országukban, de egyben magas elvárásaik vannak a foglalkoztatási feltételekkel és a szakmai tevékenységekkel kapcsolatban. A fiatal európai és japán diplomások körében a munka jellege vagy tartalma, az elsajátított tudás és képességek használatának lehetőségei, a kihívást jelentő munkahelyi feladatok, az önálló munka esélyei a legfontosabb munkaorientációs szempontok (Schomburg, 2007, Mora, Vila és Garcia-Aracil, 2005). A jövedelem és a karrier, melyek gyakran kerülnek a szakmai sikeresség mutatóiként előtérbe, kevésbé tűntek fontosnak a diplomások számára. A jelen tanulmányban objektív és szubjektív indikátorok szerepét egyaránt vizsgáltuk. A CHEERS vizsgálat adataival mód nyílt annak elemzésére, hogy mely tényezők járultak hozzá a szakmai sikeresség olyan mutatóinak széles körű magyarázatához, mint:

- az átmeneti folyamat zökkenőmentessége,
- a státusz, jövedelem és a szakmai sikeresség egyéb dimenziói,
- a munka természetével kapcsolatos sikerességi mutatók, pl. a tudás használata és a munka önállóságának mértéke, kihívást jelentő feladatok,
- a munkakör és a végzett munka általános elfogadottsága.

Az Európa 11 országára és Japánra kiterjedő elemzésünk megerősíti a strukturális és kulturális mintázatok meghatározó szerepét a diplomások szakmai sikerességében. Még ha a szakmai sikeresség számos mutatóját vesszük is figyelembe, akkor is hatalmas különbségek tapasztalhatók az országok között: objektív mutatók alapján a szakmai sikeresség következetesen viszonylag alacsony Spanyolországban, Franciaországban és Olaszországban. Szubjektív mutatók alapján a szakmai sikerességben eltérő mintázatot és nagyobb különbségeket találunk az országokat összehasonlítva. Itt Norvégia szinte mindig az élen, Japán pedig szinte minden mutatóban a sor végén szerepel. Egyes országok viszonylag jó helyen állnak az objektív és a szubjektív mutatók szempontjából egyaránt, pl. Finnország, Ausztria és Hollandia, míg Olaszország, Franciaország és Spanyolország átlag alatt szerepel mindkét kritérium szerint. Japán esetében nagy különbség tapasztalható: a szakmai sikeresség objektív mutatóiban viszonylag jó helyet ér el a rangsorban, a szubjektív mutatók tekintetében azonban az utolsó helyen áll. A japán diplomások egyedülállóan kedvező helyzetben vannak a munkába történő átmenet zökkenőmentességét illetően, de számottevő arányban nem szakmai pozícióban dolgoznak, és nem tekintik magasnak a státuszukat, illetve nem a tudásukhoz szorosan kapcsolódó munkát végzik.

Az elemzés nem igazolja a közvélekedést, mely szerint a felsőoktatási rendszer egyes országokban nagymértékben rétegződött, míg más országokban a különböző intézmények hírnévbéli különbségei csekélyek. Az európai felsőoktatási intézményekben végzett diplomásoknak csak mintegy 20%-a erősítette meg, hogy az intézményük „fontos” volt munkahelykeresésük-nél (Japán: 41%).

Az intézménytípusok, vagy a rövid és hosszú képzési programok különbségei sok szempontból relevánsak, de a CHEERS vizsgálat eredményei nem bizonyítják, hogy egy adott típusú képzési program egyértelmű előnyt jelenten.

A szakterület a legtöbb országban jelentős szerepet játszik abban, hogy a diplomások szakmájukhoz kapcsolódó munkát találnak-e. Jelentős különbségek mutatkoznak a jövedelmek és a szakmai területen történő elhelyezkedés tekintetében is a szakterületek között, ám a szubjektív mutatók – például a munkahelyi önállóság és elégedettség – különbségei meglehetősen kicsik. A diplomások jövedelme és státusza homogénebb a szektorok közötti összehasonlításban Japánban, mint Európában. A szakterület az európai országok közül a legkevésbé az Egyesült Királyságban befolyásolja a szakmai sikerességet. Ez megfelel az általánosabb irányultságú, nagyjából három éves Bachelor programok koncepciójának.

Az olyan szerkezeti tényezők mellett, mint ország, szakterület, képzési program és intézmény típusa, számos más tényezőt is számításba vettünk a szakmai sikeresség magyarázatában. A társadalmi-élettörténeti tényezők (pl. nem, szülők képzettségi szintje, kor) jelentős hatást gyakorolnak, éppúgy mint a kompetenciák, munkaorientációk, és a tanulmányi viselkedés (munkatapasztalatok). A foglalkoztatási feltételek és a szakmai fejlődés aspektusai szintén relevánsak a szakmai sikerességben. De a különböző többszörös regressziós elemzések eredményei egyetlen változót sem mutatnak kiemelkedő jelentőségűnek. Épp ellenkezőleg, a változók egyedi hatása viszonylag kis súllyal esik latba a szakmai sikerességet magyarázó modellekben.

Az eredmények itt csalódást okozhatnak azoknak, akik egyszerű válaszokat vártak. Nincs egyetlen királyi út a szakmai sikerességhez. Sem az ország, a rá jellemző kulturális és szerkezeti körülményekkel, sem az intézmény és a tanulmányi program nem határozza meg önmagában az egyéni szakmai sikerességet. A társadalmi-élettörténeti háttértényezők, mint a nem, a szülők képzettségi háttere, a diplomaszerezésig elsajátított kompetenciák, a foglalkoztatási feltételek (pl. gazdasági szektor, szervezet mérete), együtt a diplomaszerezés utáni tapasztalatokkal (pl. továbbképzés és tréning), mind relevánsak a szakmai sikeresség szempontjából. Egyetlen, a többi közül kiemelkedő, döntő jelentőségű tényező sem azonosítható.

Irodalom

- Garcia-Aracil, A. (2003): *Labour Market Analysis for European Higher Education Graduates* (Valencia, University of Valencia, Department of Economics (Dissertation))
- Krempkow, R. – Pastohr, M. (2006): Was macht Hochschulabsolventen erfolgreich? Eine Analyse der Determinanten beruflichen Erfolges anhand der Dresdner Absolventenstudien 2000–2004, *Zeitschrift für Evaluation*, 1.
- Mora, J. – Vila, L. E. – Garcia-Aracil, A. (2005): European higher education graduates and job satisfaction, *European Journal of Education*, 40, pp. 35–44.
- Pascarella, T. T. – Terenzini, P. T. (2006): *How College Affects Students*. Volume 2. A Third Decade of Research (San Francisco, Jossey-Bass)
- Psacharopoulos G. – Patrinos, H.T. (2004): Returns to investment in education: a further update, *Education Economics*, 12, pp. 111–134.
- Schomburg, H. – Teichler, U. (2006): *Higher Education and Graduate Employment in Europe. Results of Graduate Surveys from Twelve Countries* (Dordrecht, Springer) (Higher Education Dynamics, vol. 15).
- Schomburg, H. (2007): Work Orientation and Job Satisfaction, in: U. Teichler (Ed) *Careers of University Graduates. Views and Experiences in Comparative Perspective* (Dordrecht, Springer) (forthcoming).
- Teichler, U. (1999): Higher Education Policy and the World of Work: Changing Conditions and Challenges, *Higher Education Policy*, 12, pp. 285–312.